

HALEP VE CİVARINDA HİNTLİ TÜCCARLAR VE YERLEŞİM YERLERİ (16. VE 17. YÜZYILLAR)¹

Dr. Öğr. Üyesi Canan KUŞ BÜYÜKTAŞ²

ÖZET

Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan ticaret yollarının üzerinde yer alan Halep, kadim bir üretim ve ticaret kentidir. Bu itibarla Halep, uluslararası açıdan iktisadi bir öneme sahip olmuştur. Halep'in 16. yüzyılda Osmanlı hakimiyetine geçmesinin ardından, şehirdeki kervansaray ve çarşı kompleksleri gibi yapıların inşasının hız kazanması ile şehrin ticari cazibesi daha da artmıştır. Şehir, Avrupalı ve Asyalı pek çok tüccarın buluşma noktası olmuştur. Yabancı tüccarlar Halep'in çeşitli yerlerine yerleşmiş ve kendilerine mahsus mahallelerde ticaret işlerini yürütmüşlerdir. Bu bağlamda, Hintlilerin Halep'teki varlığı dikkat çekmektedir. Hintliler, Halep'te Hindiyân mahallesine yerleşmişler ve işlerini buradan yürütmüşlerdir. Hindiyân ismi dikkate alındığında, Halep'e gelen Hintlilerin bölgedeki yer adlarına da etki ettikleri görülmektedir. Hindiyân örneğinin yanı sıra Kefer Hind Köyü, Hindiye Mezra'ası, Hindiler ve Hindiyân tekkeleri de Halep ve civarında yerlerini almışlardır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, Hintlilerin Halep ve çevresindeki yer adlarına bıraktığı etkilerden yola çıkarak, bölgedeki varlıklarına dair bir araştırma yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Halep, Hintli Tüccarlar, Hindiyân Mahallesi, Kefer Hind Köyü, Hindiye Mezra'ası

HALEP VE CİVARINDA HİNTLİ TÜCCARLAR VE YERLEŞİM YERLERİ (16. VE 17. YÜZYILLAR)

ABSTRACT

Located on the trade routes connecting Europe and Asia, Aleppo is an ancient city of production and trade. In this respect, Aleppo has been of economic importance from an international point of view. After Aleppo fell under Ottoman rule in the 16th century, the construction of buildings such as caravanserais and bazaar complexes in the city accelerated, and the commercial attraction of the city increased. The city became the meeting point of many European and Asian traders. Foreign traders settled in various parts of Aleppo and conducted trade affairs in their own neighborhoods. In this context, the presence of Indians in Aleppo is remarkable. The Indians settled in the Hindiyân (Indian) Quarter of Aleppo and ran their business from this region. Considering the name "Hindiyân", it is seen that Indians who came to Aleppo also influenced place names in the region. In addition to the Hindiyân example, "Kefer Hind Village, Hindiye Town, Hindî (Indian) people and Hindiyân Lodges" have also taken their places in and around Aleppo. In this context, the aim of this study is to make a research on the presence of the Indians in the region, based on the effects of the Indians on the names of places in and around Aleppo.

Key Words: Aleppo, Indian Merchants, Hindiyân (Indian) Quarter, Kefer Hind Village, Hindiye Town

1. GİRİŞ

Doğu Akdeniz eski çağlardan beri ekonomik yönden zengin olan bir bölgedir. Doğu ile Batı'nın ticaret yollarına kavşak olma görevini üstlendiği için çok çeşitli ticaret mallarının buluşma sahası olmuştur. Lewis'e göre, Akdeniz ile Uzak Doğu arasındaki bağlantıyı iki önemli yol

¹ "Bu çalışma, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Muhammet Beşir AŞAN'ın danışmanlığında Canan KUŞ tarafından 2012'de tamamlanan "XVI. Yüzyılda Ticari Alanda Osmanlı-Hindistan İlişkileri" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir."

² Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, hunasya@gmail.com, Orcid: 0000-0002-1621-587X

oluşturmuştur. Biri Fırat vadisiyle bağlantılı olan Basra Körfezi, diğeri ise Mısır ve Karadeniz yoludur (Lewis, 1952: 355). Bu sebeple Avrupalı ve Asyalı tüccarlar Doğu Akdeniz’de buluşmuşlar ve uluslararası bir öneme haiz olan ticareti gerçekleştirmişlerdir. Heyd’e göre, Doğu Akdeniz’de Avrupalılar 12. ve 13. yüzyıllarda ticaretteki yerlerini almışlar ve Suriye limanlarına yerleşmişlerdir. Böylece Doğu ile Batı arasında gerçekleşen mübadele yıl boyu sürmüştür. Suriyede bulunan koloniler Batılı tüccarlardan çok Doğu ticaretine hizmet etmiştir (Heyd, 1975: 197). Doğu Akdeniz’in bu ticari cazibesi Osmanlı hâkimiyeti döneminde de devam etmiştir. Bu bağlamda 1514, 1516 ve 1517 tarihleri önemlidir. Yavuz Sultan Selim’in 1514’te gerçekleştirdiği Çaldıran savaşı ile Doğu Anadolu bölgesinin önemli bir kısmı Osmanlı’nın eline geçmiştir. Bu olayın akabinde Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Memluk Sultanı Kansu Gavri ile yaptığı Mercidabık savaşında 1516’da galip gelmesiyle Halep’i almış, bir yıl sonra da Suriye ve Mısır’ın fethi ile Doğu Akdeniz’deki hakimiyetini sağlamlaştırmıştır. Akabinde Kanuni Sultan Süleyman’ın Irak’ı ve Kızıldeniz’in her iki yanını ele geçirmesi, Osmanlı’nın Hint Okyanusu’nda Avrupa’nın ticari ve siyasi çıkarlarına karşı durmasına zemin hazırlamıştır (Eldem, Goffmann ve Masters, 2012: 24).

Doğu Akdeniz’in ticaret tarihi içinde Halep özel bir yere sahiptir. Halep’in Osmanlı eyaleti olmasından sonra, Osmanlı devlet adamları buraya ilgi göstermişlerdir. 1546’da Hüsrev Paşa ve 1556’da Mehmed Paşa, Osmanlı tarzı camilerin yapılmasını finanse etmek için dinî vakıflar kurmuşlardır. Mehmet Paşa 1574’te Hanü’l-Gümrük adıyla bilinen ve Avrupalı tüccarların kaldığı yer olan bir kervansaray için vakıf kurmuştur. 1583’te ise Behram Paşa cami ve çarşı kompleksi inşa edilmiş ve şehrin ticari çekirdeği büyümüştür (Eldem, Goffmann ve Masters, 2012: 30). İktisadi ve stratejik önemini daima koruyan Halep, Osmanlı’nın hâkimiyeti altına girmesi ile Doğu Akdeniz’de önemli bir ticaret kenti olma konusunda daha ileriye gitmiştir. Eroğlu vd.’ne göre, Halep’in coğrafi konumu, tarih sahnesindeki kaderi, savunmaya elverişliliği, su kaynaklarının zenginliği ve ana ticaret yollarının üzerinde bulunmasından dolayı, Asya mallarını Avrupa’ya taşıyan Batılı tüccarlar, ticaret maliyetlerini Şam’dan Halep’e kaydırmışlardır. Böylece Halep önemli bir ticaret noktası haline getirmiştir (Eroğlu, Babuçoğlu ve Köçer, 2007: 57).

Uluslararası bir ticaret merkezi olan Halep, doğudan gelen ticaret kervanlarının durağı haline gelmiştir. Yerel üretim, güzel kumaşlar, sabun ve deri işlerinden dolayı, tüccarlar kentin pazarlarına akın etmişlerdir. Halep’in ticaret malları ve hacdan dönen hacıların kente getirdiği kahve gibi ürünler İran ya da Hindistan’dan gelen tüccarlarca satın alınmıştır. Ayrıca İran’dan ipek ve Basra üzerinden Hindistan’dan baskılı pamuklu kumaş ve çivit getirilmiştir (Eldem, Goffmann ve Masters, 2012: 32). Hindistan’dan getirilen ve Doğu Akdeniz için önem arz eden çivit, ticareti yapılan bir mal olmasının yanı sıra, üretilen kutnî, kuşak, alaca, tafta gibi kumaşların boyanması için de kullanılmıştır (BOA, 2013: 289). Halep’e boya, Hint kumaşları ve baharat, Körfez ve Basra yoluyla gelmiştir. Böylelikle 16. yüzyılın ikinci yarısında şehir adeta bir ticaret deposu olmuştur (İnalçık, 2000a: 95). Bu yüzyılda pek çok Avrupalı tüccar Halep’e gelmiş buradaki İran ipeği, pamuklu kumaş ve baharat ticaretindeki yerlerini almışlardır (Eroğlu, Babuçoğlu ve Köçer, 2007: 58).

Doğu ve Batının buluşma noktası ve bir dünya ticaret kenti olan Halep’te Asyalı ve Avrupalı pek tüccar, kendi kolonilerini kurmuşlardır. Bölgeye gelen yabancı tüccarlar şehrin bazı yerleşim alanlarının yer adlarına (toponimlerine) da etki etmişlerdir. Bu bağlamda akıllara ilk önce Avrupalı tüccar kolonileri gelse de Asyalı tüccarların da Halep’teki varlığının bilinmesi gerekmektedir. Hindistan’dan gelen tüccarlar Halep ve civarına yerleşmiş, buradan ticaretlerini yönetmiş ve yaşadıkları yerlerin adlarına da etki etmişlerdir. Hindiyân, Kefer Hind ve Hindioğlu Mahallesi gibi örnekler, Hintlilerin Halep ve civarındaki yer adlarına bıraktıkları etkilerin yansımalarıdır.

2. HALEP'TE TİCARET VE TÛCCARLAR (16. ve 17. yüzyıllar)

Osmanlı ticaret tarihinde, ticari hareketliliğin ve gelirlerin artmasına yönelik, ticari imtiyazlar³ konusu önemli bir yere sahiptir. Bu imtiyazlar sayesinde yabancı tüccarlar Osmanlı topraklarında rahatça ticaretini yapmış, kendi hukuki davalarını çözmüş ve hatta mahallelerini kurmuşlardır. Osmanlı Devleti, boğazlar yolu ile deniz ticaretini kontrolü altına aldıktan sonra ilk kapitülasyonu 1365'te Reguza Cumhuriyeti'ne vermiştir. 1384'de ise Venedik, Osmanlı toprağında ticari bir üs kurmak ve hububat ithal etmek için diplomatik girişimlerde bulunmuştur. 1387'de Cenova'ya ve 1419'da ise Venedik'e imtiyaz verilmiştir (Türkmen, 1995: 329-330). Kuruluş devrinde Osmanlı Sultanları Venedik'e Akdeniz, Ceneviz'e de Karadeniz'de ticaret yapmak için imtiyaz tanımıştır. 1535'te ise Fransa'ya imtiyaz⁴ verilmiştir (Öztürk, 1999a: 109). 1580'de İngiliz ticaret gemilerine Türk sularında serbest ticaret yapma hakkı tanınmış (Kütükoğlu, 2006: 174) ve verilen imtiyazlar 1583'te daha da genişletilmiştir (İnalçık, 2007: 144). 1612'de Hollandalılara da kapitülasyon verilmiştir (İnalçık, 2010: 34).

Osmanlı şehir ve limanlarına yerleşen yabancı tüccarların, Osmanlı'nın yetkilileriyle temasta bulunmak için "balyos, konsolos, emin" adlarıyla bilinen temsilcileri olmuştur. Osmanlı padişahları, yabancı tüccar temsilcilerine beratlar vermişler ve onların görev ve yetkilerinin sınırlarını belli etmişlerdir. Böylece millet veya taife adıyla bilinen zümre oluşmuştur (İnalçık, 2000b: 246). Kallek'e göre,; "*Genelde kendilerine taifeleriyle (koloni) ilgili yargılama hakkı tanınan konsoloslar vatandaşlarının yaptıkları borç akidlerinden de sorumlu kılınmıştır. Ayrıca konsoloslara, taifelerinden vefat edenlerin terekisi üzerinde kendi ülkesinin hukukuna uygun tasarruf hakkı da verilmiştir*" (Kallek, 2000: 242). 1536'daki kapitülasyon taslağında, Osmanlı ülkesine gelen bir müste'menin⁵ on yıllık ikametinden ardından cizye mükellefi olan bir zimmî statüsünü almasını mümkün kılan hususlar yer almıştır (İnalçık, 2000b: 246). Bu bağlamda İnalçık'a göre;

"Normal olarak müste'menler muayyen limanların belirli yerlerinde ve hanlarında oturuyorlardı. Hatta rahatsız edilmemeleri için Müslüman elbisesi giymelerine ve silâh taşımalarına izin verilmişti. Müste'menin ikametgâhı, ancak bir suçlu kaçağı veya köleyi barındırma ve saklama ya da kaçak eşya bulundurma gibi durumlarda aranabilirdi" (İnalçık, 2000b: 247).

Alınan bu imtiyazlar ile gayrimüslim yabancılar, Osmanlı topraklarında serbestçe dolaşma ve ticaret yapmaya izini almışlardır. Ancak yabancı tüccarların yalnızca bazı limanların mahalle ve kervansaraylarında ikamet etmelerine imkân tanınmıştır. Bu hususta yabancı tüccarlar Galata, İzmir ve Halep'te geniş bir hareket serbestisine sahip olmuşlardır (İnalçık, 2000a: 240).

Osmanlıların ticaret tarihinde Avrupalı tüccarların yanı sıra Asyalı tüccarlar da yerlerini almışlardır. İran'dan ve Hindistan'dan gelen tüccarlar Osmanlı şehir ve pazarlarında ticaretlerini

³ İmtiyâz (kapitülasyon) "ayrıcılık, üstünlük" anlamına gelmekte olup bir devletin kendi ülkesinde başka kişi, zümre, kurum veya devletlere verdiği bazı iktisadî hak ve ayrıcalıkları ifade etmektedir. İmtiyaz, İslam tarihinde eman ve ahid kavramlarıyla adlandırılmış olup Hz. Muhammed'den itibaren verilmiştir (Kallek, 2000: 242).

⁴ 1535'te de Fransa'ya imtiyaz verilmiştir. Fransa, çok muteber bir dost olmasa da (menfaatleri icabı), Avrupa'da Osmanlıya karşı oluşan ittifaklara resmen katılmamıştır. Bu husus, Osmanlı devletinin güçlü olduğu zamanlarda geçerli olmuştur. 1740'tan sonra imtiyazlar tersine etki yapmaya başlamıştır (Öztürk, 1999a: 109).

⁵ Müste'men, "İslâm ülkesine emanla giren yabancı gayri müslim"dir (Özel, 2006: 140).

gerçekleştirmişlerdir. Osmanlı ile Hindistan arasındaki gerçekleşen ticari ilişkilerin sürekli olduğunu belirten İncalcık'a göre; "*Osmanlı pazarlarına Hint kumaşlarının ithaline ait vesikalar 15. yüzyıla kadar gider. Hindistan'da Behmenilerin meşhur veziri Hoca Mahmud Gâvân (1405-1481), ticari vekilleri ve ajanları ile Osmanlı ülkesiyle doğrudan doğruya ticaret ilişkileri kurmuştu.*" (İncalcık, 1979: 7). Behmenî Sultanı III. Muhammed Şah (1463-1482) İstanbul'un fethinden sonra Fâtih Sultan Mehmed'e bir tebrik mektubu yazarak iyi ilişkiler kurmak istediğini bildirmiştir. Karşılıklı elçiler göndermenin ve mektuplaşmaların devam ettiği bu ilişkide Behmenî veziri Hoca Mahmûd Gâvân'ın rolü büyüktür. Mahmûd Gâvân'ın gönderdiği temsilciler vasıtasıyla Behmenlerin Osmanlılar ile doğrudan ticari ilişkileri olmuş ve bu vesile ile Hindistan'dan gelen tüccarlar Bursa'da bir koloni kurmuştur (Özcan, 1998: 81).

Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlere tanıdığı ticari imtiyazlar, Osmanlı ticaretini canlı tutmuş ve bu durumdan Doğu Akdeniz önemli ölçüde nasibini almıştır. Halep ve çevresinde artan ticari cazibe, farklı uluslara ait tüccarları bölgeye çekmiştir. Ayrıca 16. ve 17. yüzyıllarda, özellikle Kuzey Batı Avrupa'da yerel tekstil üretimi artmaya başlayınca, Batılılar Halep'in ipek pazarına daha çok rağbet göstermişlerdir. Ayrıca bu dönemde yabancı devletler, Akdeniz ticaretinden nasibini almak için kendi aralarında rekabete girmişlerdir. Örneğin, Fransız ve İngilizlerin, Doğu Akdeniz ticaretindeki Venedik hâkimiyetini kırmaya çabaladıkları görülmektedir. Akdeniz ticaretinden faydalanmak ve rekabette üstünlük sağlamak için kurulan Levant Şirketi'nin⁶ merkezi 1586-1825 tarihleri arasında Halep olmuştur (Eroğlu, Babuçoğlu ve Köçer, 2007: 58).

Halep pazarındaki canlılığın sebebini Osmanlı'nın ticaret politikalarının yanı sıra Halep'in ticari hinterlandının genişliğinde de aramak gerekmektedir. Bu genişliği İran'a, hatta Hindistan'a kadar götürmek mümkündür. İran ve Hindistan'ın malları Halep'in uluslararası pazarını beslemiş, tüccarları ise ticari hareketliliği arttırmıştır. İncalcık'a göre Halep'in ticaretteki bu canlılığını Hürmüz'ün gelişmesiyle de ilişkilendirmek mümkündür. 16. yüzyılın sonlarına doğru Halep'e İran ipeğinin yanı sıra Hürmüz ve Basra yolu ile Hint malları getirilmeye devam etmiştir (İncalcık, 1979: 9). 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hürmüz, Basra-Bağdat-Halep ve İran ticaretinin bir antreposu olmuştur ve bu yüzyılın sonlarına doğru Halep'in gelişiminde önemli bir rol oynamıştır⁷ (İncalcık, 2009: 267). Basra Limanı'na getirilen başta baharat olmak üzere doğu menşeli mallar, kervanlarla Bağdat'a, oradan da Halep'e iletilmiştir (Küpeli, 2010: 229). 16. yüzyılın ikinci yarısında Körfez ve Basra yoluyla gelen Hint kumaşları, baharatı ve boyalarının başlıca deposu Halep olmuştur (İncalcık, 2000a: 95). Hintli tüccarlar Basra körfezinin yanı sıra Kızıldeniz'de de etkinlik göstermişlerdir (Faroqhi, 2004: 610). Böylece Halep, Avrupa'ya akan ticaretin membaı olan Hindistan mallarının önemli bir durağı haline gelmiştir. Nitekim Halep'in bu ticari hareketliliği, şehrin sosyal yaşamına da yansımıştır. Eroğlu vd.'ne göre, İngiliz, Flemenk ve Ermeni

⁶ Dünya ticaretinde çok önemli bir yer tutan Levant bölgesi, Mısır'dan Karadeniz'e kadar olan yerleri içermiştir. Ümit Burnu'nun keşfinden sonra, Osmanlı'nın girişimleri ile bu yol yeniden canlanmıştır. Özellikle İngiltere Levant ticaretine önem vermiştir (İncalcık, 2010: 34). İngiltere, Asya-Avrupa ticaretinin Akdeniz'den Atlantik'e kayması üzerine Asya'ya Levant üzerinden ulaşmak istemiştir. İngiltere III. Murad'a elçiler göndermiş ve 1580'de İngilizlere ticaret izni veren bir ahidnâme almışlardır. Ayrıca doğuya açılmak için Levant Şirketi (Levant Company)'ni kurmuşlardır (Turan, 2003: 147). Osmanlı pazarında Levant Şirketi önemli bir yer elde etmiştir. Böylece 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başlarında Venedik ve Fransızların Akdeniz'deki ticareti gerilemeye başlamıştır. 1591'den sonra İngilizler, Hint Okyanusu'na yayılma girişimlerinde hız kazanmış olsalar da bu girişimler Doğu Akdeniz ticaretine henüz zarar vermemiştir. Örneğin 1596'da İngilizler, baharatı Mısır ve Suriye'den almaya devam etmişlerdir (İncalcık, 2007: 144). Osmanlı Devleti İran üzerinden akan ticareti kısmen kurtarmıştır. Ancak Hind baharat ticaretini ise 1630'a doğru tamamıyla kaybetmiş sayılabilir. Bağdad, Halep, Kahire Doğu ile Batı arasında dünyanın transit ticaret merkezleri olmaktan çıkmışlardır (İncalcık, 2009: 177). Bu süreçten itibaren dünya ticaret yolunun aktif rotasını, okyanus yolunda aramak gerekmektedir.

⁷ Safevilerin İngilizlerden yardım alarak 1622 ve 1623'te sırasıyla Hürmüz ve Bağdat'ı almış olmalarıyla Kızıldeniz yolu daha da önem kazanmıştır (İncalcık, 1979: 10).

tacirlerin yanı sıra Kuzey Afrikalı, Hindistanlı ve Buharalı tacirler de Halep'te uzun süreli ikametlerde bulunmuşlardır (Eroğlu, Babuçoğlu ve Köçer, 2007: 59).

3. HALEP VE CİVARINDA HİNTLİLERİN YERLEŞİM YERLERİ

Baharat, çivit ve pamuklu malların öne çıktığı Hint emtiası Basra'nın kervan yolu üzerinden 16. yüzyılın ikinci yarısında önemli ölçüde ticari büyüme gösteren Halep'e akmıştır. Hint tüccar kolonisi Halep'e bu dönemde yerleşmiştir (İnalçık, 2000a: 399-400). Hindistan tüccarlarının Halep'teki yoğun ticari hareketliliği 17. yüzyılda da devam etmiştir. Ayrıca bu tüccarlar sadece Halep'te değil aynı zamanda İstanbul, Bursa ve Manisa gibi şehirlerde de etkin olmuşlardır. Hintli tüccarlar kendi aralarında örgütlenmiş ve hatta Osmanlı tüccarlarına karşı rekabete girişmişlerdir (Faroqhi, 2004: 654). Ayrıca Hintli tüccarların, ticaret yapmak istedikleri yerlerin kadılarına hitaben yazılmış koruma buyruktusu aldıkları da bilinmektedir (Faroqhi, 2004: 654). Halep'e yerleşen Hindistan kökenli şahısların hukuki davaları Şer'iyye Sicillerine de yansımıştır. Ajghif ve Said'e göre, Hintlilerin görülen davaları arasında mehir teslim ikrarı, vasilik, varislik gibi konular yer almıştır (Ajghif, 2013: 61,110,115; Said, 2015: 26,29). Mahkeme davalarının bazılarında tercümanın da hazır bulunduğu (Said, 2015: 26) anlaşılmaktadır. Buna göre, şehirde yerleşen Hintlilerin Müslüman oldukları ve uzunca bir süredir Halep'te bulunarak belli bir düzen kurdukları anlaşılmaktadır.

Halep'te Hintli Müslüman tüccarlar 17. yüzyılda önemli bir varlık göstermişlerdir (Masters, 1987: 351). Örneğin 1610 yılında Bağdat tarafından gelen 120 tüccar ve ortağı Halep'e giriş yapmıştır (Sahillioğlu, 1968: 63). Sahillioğlu'na göre;

“Kervan Bağdad kervanı diye bilinmekle beraber aslında Basra kervanı dış ve içindeki Hindlilerin çokluğu dikkati çekmektedir. İsimleri hizasında Hindî diye sarahatle belirtilen 10 kişi vardır. Huccette mutalâaları sorulan hindlilerin bir kısmı ise listede ayrıca belirtilmiş değildir. Meselâ Monla Pâyende hindlidir.” (Sahillioğlu, 1968: 69).

Bu örneğe göre Hintli tüccarların Halep ticaretinde etkin rol oynayan taifeler arasında olduğu anlaşılmaktadır. Masters'a göre ise Halep'teki Hintli Müslümanlar çoğunlukla küçük ölçekte çalışan seyyar satıcılardır. Bazen de Hintli hükümdarların ticari temsilci olarak şehirde büyük ölçekte ticaret yapmışlardır. Ne var ki Hintlilerin Halep'in ticari hayatı üzerindeki etkileri dikkat çekici olsa da bu etki daimî ve uzun soluklu olmamıştır (Masters, 1987: 352).

Hintli tüccarlar hakkındaki bilgiler oldukça sınırlı kalsa da Halep ve civarındaki bazı yer adlarına etki ettiği görülmektedir. Masters'a göre, Handek-i Balûc⁸ mahallesindeki Hintliler sokağı adlı bir yerleşim yeri ve Halep'teki esnaf loncalarındaki Hind lakaplı tüccarların varlığına bakıldığında, Hintlilerin şehirde geçici seyyar satıcıların bıraktığı kayıtların işaret ettiğinden daha kalıcı bir varlığa sahip olduğu anlaşılmaktadır (Masters, 1987: 352). Adı geçen mahalle Handek-i Balûc maa Hindiyân Mahallesi'dir. Mahallede Avarız Hane 17,75; Nefer sayısı ise 23'tür (Öztürk, 1999b: 272; Çakar, 2006: 140). Hint kökenli kişilerin oturmuş olduğu Hindiyân Mahalle sakinleri, kendilerinin Müslüman olmalarından dolayı cizye vergisinden muaf olduklarına dair Halep Müftüsünden 1639'da bir fetva almışlardır. Ancak mahalle 17. yüzyılın ortalarına doğru harap olmuştur. 18. yüzyılda adı ise artık adına rastlanılmamaktadır. Mahalle sakinleri ise ya başka mahallelere gitmişler ya da kendi memleketlerine geri dönmüşlerdir (Çakar, 2006: 91). Bu hususta Çakar, mahallenin çevresindeki komşu mahallelerle birleştirilmiş veya adı değişmiş olma ihtimaline de dikkat çekmiştir (Çakar, 2006: 94).

⁸ Master eserinde 'Khandaq al-Baluj' şeklinde ifade etmiştir (Masters, 1987: 352).

16. yüzyılda Hind yer adlarına konu olan bir başka yer ise Kefer Hind'dir. Halep Eyâleti Antakya Kazâsı, Kuseyr Nâhiyesinde bağlı bir köy olarak karşımıza çıkmaktadır (Gündüz, 2008: 153). Kefer (Kefr/كفر), kelime anlamı itibariyle köy demektir (Devellioğlu, 2008: 503). "397 Numaralı Halep Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri (943/1536)" kayıtlarına göre Kefer Hind'de 21 hane, 2 mücerred ve 1 imam yer almıştır (BOA, 2010: 281). Günümüzde Suriye sınırları içerisinde kalan yerleşim alanı hala aynı adı taşımaktadır. Bunların dışında Hindiye adlı bir mezra'a da karşımıza çıkmaktadır. Hindiye Mezra'ası 16. yüzyılda Şam Livası Zebâdâni Nahiyesine bağlı olarak varlık göstermiştir (BOA, 2011: 251).

Halep ve civarına yerleşen Müslüman Hintliler, yerleşim yerlerinin yanı sıra ibadethanelerin isimlerine de etki etmişlerdir. Örneğin, günümüzde Kilis şehrinde ayakta kalmayı başarmış olan H.1075/ M.1664 tarihli Hindioğlu Camii (Tuncel, 2002: 8) karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Hintliler 19. yüzyılda da bölgede varlık göstermişlerdir. Buna göre, Halep'te Akyol Mahallesi kâin Hindiyân tekkesinin⁹ ve Şam'da Gökmeydanı mahallesindeki Sultan Süleyman Camii'nin yanında yer alan Hindiler Tekkesinin adları dikkate alındığında, Hintlilerin bölgedeki dini mabetlerin adlarına etki ettikleri ve dinî dervişlik faaliyetlerini de gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır¹⁰.

4. SONUÇ

Halep, tarih boyunca Doğu ile Batı arasında ticari, siyasi ve kültürel açıdan pek çok münasebetlerin gerçekleştiği önemli bir yer olmuştur. Bundan dolayı, bölgede farklı milletlerin olması son derece doğaldır. Özellikle Avrupalı ve Asyalı tüccarlar bölgenin ticari hareketliliğini uluslararası bir statüye taşımışlardır. Halep'in bu canlılığını coğrafi konumuna, Osmanlı'nın ticari anlaşmalarla sağladığı hareketliliğe ve ticari hinterlandının genişliğine bağlamak mümkündür. Bu hinterlandın Basra körfezine, Hürmüz'e ve hatta Hindistan'a kadar genişlediği görülmektedir. Hindistan'ın malları Halep'in uluslararası pazarını beslerken, tüccarları ise bölgenin ticari hareketliliğine katkıda bulunmuşlardır. Halep'in üretim ve ticari hayatında yerlerini alan Hintliler, sâkin oldukları bazı yerleşim yerlerinin adlarına da etki etmişlerdir. Ayrıca Halep ve havalisinde, Hindistan kökenli kişilerin Hindiyân ve Hindiler tekkelerinde tarikat ve dervişlik faaliyetlerinde buldukları da anlaşılmaktadır. Buna göre, Halep ve civarındaki Hint isimli yer adları, Hintlilerin bölgedeki etkilerinin bariz delilleridir. Hindiyân Kefer Hind, Hindiye gibi yerleşim yerleri Halep'te yaşayan Hintlilerin yer adlarına bıraktıkları etkilerin yansımalarıdır.

KAYNAKÇA

Ajghif, M. (2013). 6 Numaralı (H.995-999) Halep Şer'iyeye Sicili'nin Değerlendirilmesi (S.1-100). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.

BOA, Fon Kodu: C..EV.., Dosya No: 85, Gömlek No: 4201.

BOA, Fon Kodu: İ..ŞD.., Dosya No: 116, Gömlek No: 6964, b. 001.

BOA. (2010). *397 Numaralı Halep Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri I (943/1536) Dizin ve Transkripsiyon*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No 109.

⁹ Hindiyân Tekkesi H.1309/M.1892 hakkında bilgi için bkz. BOA, Fon Kodu: İ..ŞD.., Dosya No: 116, Gömlek No: 6964, b. 001.

¹⁰ Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA), Fon Kodu: C..EV.., Dosya No: 85, Gömlek No: 4201.

- BOA. (2011). *401 Numaralı Şam Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri (942/1535) Dizin Ve Transkripsiyon*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Numarası 118.
- BOA. (2013). *Osmanlı Belgelerinde Suriye*. İstanbul: T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- Çakar, E. (2006). *17. Yüzyıl'da Halep Eyaleti ve Türkmenleri*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. (A. S. Güneşal, Dü.) Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Eldem, E., Goffmann, D. ve Masters, B. (2012). *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul*. (S. Yalçın, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Eroğlu, C., Babuçoğlu, M. ve Köçer, M. (2007). *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep*. Ankara: Global Strateji Enstitüsü.
- Faroqhi, S. (2004). Krizler ve Değişim. D. Q. Halil İnalçık (Dü.) içinde, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (S. A. Ayşe Berktaş, Çev., Cilt II, s. 543-757). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Gündüz, A. (2008). 1526 Tarihli Tahrir Defterine Göre Antakya ve Çevresindeki Türkçe Yer Adları Hakkında Bir Değerlendirme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 141-160.
- Heyd, W. (1975). *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*. (E. Z. Karal, Çev.) Ankara: TTK Yayınları.
- İnalçık, H. (1979). Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere: Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü. *ODTÜ Gelişme Dergisi*(Özel Sayı), 1-65.
- İnalçık, H. (2000a). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (Cilt I). İstanbul: Eren Yayınları.
- İnalçık, H. (2000b). İmtiyâzât (Osmanlı Dönemi). *TDV İslam Ansiklopedisi*, 22, 245-252.
- İnalçık, H. (2007). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ*. (R. Sezer, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnalçık, H. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İnalçık, H. (2010). *Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile ilişkiler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kallek, C. (2000). İmtiyâzât. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 22, 242-245.
- Küpelî, Ö. (2010). Irak-ı Arap'ta Osmanlı-Safevi Mücadelesi (XVI.-XVII. Yüzyıllar). *History Studies*(Otadoğu Özel Sayısı), 227-244.
- Kütükoğlu, B. (2006). Murad III. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 31, 172-176.

- Lewis, B. (1952). Fatimiler ve Hindistan Yolu. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 11 (Ayrı Basım).
- Masters, B. (1987). Trading Diasporas and 'Nations': The Genesis of National Identities in Ottoman Aleppo. *The International History Review*, 9(3), 345-367. <https://www.jstor.org/stable/40105813> (Erişim Tarihi: 06.02. 2021).
- Özcan, A. (1998). Hindistan (Osmanlı Hindistan Münasebetleri). *TDV İslam Ansiklopedisi*, 18, 81-85.
- Özel, A. (2006). Müste'men. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 32, 140-143.
- Öztürk, M. (1999a). *Tarih Felsefesi*. Elazığ.
- Öztürk, M. (1999b). 1616 Tarihli Halep Avarız-Hane Defteri. *OTAM*(8).
- Sahillioğlu, H. (1968). Bir Tüccar Kervanı. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, II(9), 63-69.
- Said, T. M. (2015). 6 Numaralı Halep Şer'iyeye Sicili'nin Tercümesi ve Değerlendirilmesi (s.100-200). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Tuncel, M. (2002). Kilis. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 26, 5-8.
- Turan, Ş. (2003). Levant. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 27, 145-147.
- Türkmen, Z. (1995). Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların Uygulanışına Toplu Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*(6), 325-341.